Budai Krisztián

A conga

A hangszerelemző sorozatom 2. részében egy méltán népszerű percussion hangszerrel, a kongával fogok foglalkozni. A cikk előzménye egy korábban megjelent írás: A konga (Dobos Magazin, XIV. évf. 2. szám, 2013. július).

1. kép: Meinl Folatune congas (Brown Burl)

Meghatározása

A conga (spanyol nevén tumbadora, de használatos még a segunda, tres golpes név is) a membranofon (egymembrános) ütőhangszerek családjába, az ütőhangszereken

belül pedig a latin-amerikai hangszerek családjába tartozik, de az eredete egészen az afrikai kontinensig nyúlik vissza. A konga játékost conguero-nak nevezik latin-amerikai területen.

Szakirodalmi kitekintés

Váray László: Ütőhangszeres szótár

Conga (afrikai, olasz, latin-amerikai) = konga: alul nyitott, egymembrános afrikai eredetű kettős csonkakúp testű

peremes dob: afro cuban dob set: quinto /=kvinttel magasabb a congánál/, conga, tumba bass conga/ [1]

Congitas (brazil): rövidebb testű conga.[2]

Tumbadora: (spanyol): konga, 2. basszus - konga[3]

2. Meinl - How we make it Congas 03

Alapanyag

Teste a hordó formájára hasonlít.

Készülhet:

- fából: gumifa, tölgy, kőris, mahagóni, durian
- szintetikus anyagból: üvegszál.

Csak a hangszer felső részén található bőr. Ez hagyományosan állatbőrből készül (borjú, öszvér, vízi bivaly, marha), de már szintetikus bőrök is kaphatóak hozzá (Remo, Evans különböző típusai).

[1] Váray László: Ütőhangszeres szótár, Pannonhalmi Főapátság, 2012. első kiadás, 67. o.
[2] Váray László: Ütőhangszeres szótár, Pannonhalmi Főapátság, 2012. első kiadás, 67. o.
[3] Váray László: Ütőhangszeres szótár, Pannonhalmi Főapátság, 2012. első kiadás, 225. o.

3.kép: Meinl - How we make it Congas 04

Méret, elnevezés

Magassága általában 30” körül mozog, az ütőfelület átmérője nagy változatosságot mutat: 9”-14”. Ez annak köszönhető, hogy a conga valójában egy 5 tagú család egyik tagja:

1. Requinto/Nino 10”
2. Quinto 11”
3. **Conga 11,5”-12”**
4. Tumba 12”-12,5”
5. Supertumba 14”

4. kép: Meinl - How we make it Congas 09

Ma leggyakrabban a conga-t és a tumba-t használják, ezt a quinto-val szokták még kiegészíteni. Érdekesség, hogy viszonylag kevés[4] előadó használ 3, vagy annál is több kongát.

Felrakás, elhelyezés

Ülő helyzetben a játékos a congát két lábával körülfogja és enyhén kifelé dönti, a többi hangszer jobbról-balról körülveszi. Álló játéknál állványra helyezhető. Így viszont egyéb más hangszerek könnyen elérhetővé válnak.

Általában balról-jobbra mélyül, ellentétes a klaviatúra (pl.: zongora, marimba) felrakással. Balkezes előadó esetében fordított (Giovanni Hidalgo).

Hangtulajdonságok

Állványra helyezve, vagy enyhén megdöntve hangosabban, és kb. egy kis szekunddal magasabban szól a hangszer.

Hangolása

A hangszer oldalán 5 vagy 6 hangolócsavar található, ezek feszítik meg a bőrt. Hangolni körkörösen kell (nem úgy mint a kerékanyákat) általában egy 13-as villáskulcs segítségével, az óramutató járásával ellentétes irányban. Poncho Sanchez konkrét hangmagasságokra hangolja, de általában egymáshoz képest terc távolságra.

5. kép: MEINL Lug chrome (LUG-01)

Oktató anyagok

Nehéz jó eligazodni a piacon fellelhető igen nagy számú oktató anyag között. Ami segíthet, hogy a nagy mestereket mindenképpen érdemes követni. Némelyikük készített oktató DVD-t, vagy kottát is. Ez azonban még nem elég, a helyes ütéstechnika kialakításához mindenképpen szakavatott emberre van szükség.

Az eligazodásban próbálok egy kis oktatóanyag ajánlással segítséget nyújtani a tanulni vágyóknak.

[4] Pédául: Poncho Sanchez, Giovanni Hidalgo.

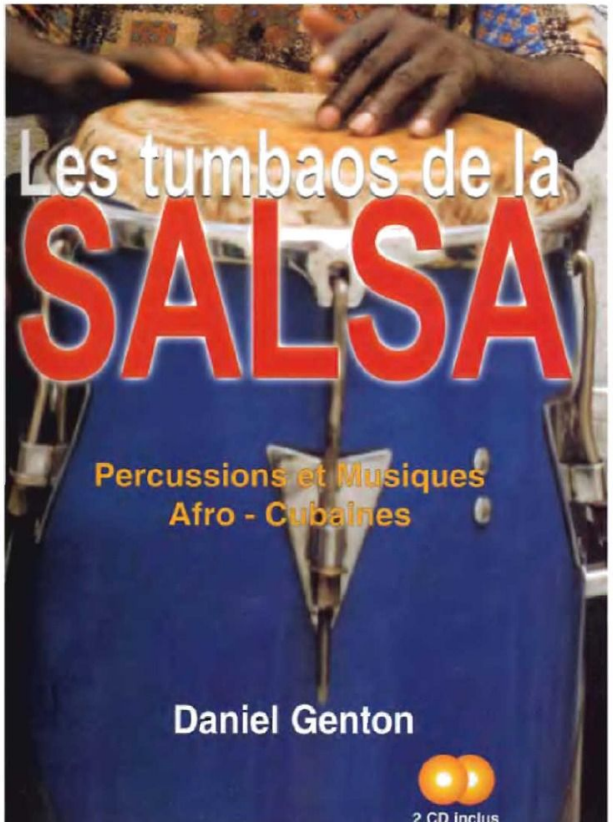

Kottaanyag:

1. Dely István: Tabalá (még kiadatlan)
2. Genton, Daniel: Les Tumbaos de la Salsa (2000, I.D. Music, EMF)
3. Ludin, Hakim: Bongos & Congas (1994 Musikverlag Harald Burger & Martin Müller, Karlsruhe)
4. Ludin, Hakim: Flying Congas (IMP)
5. Sanchez, Poncho: Conga Cookbook (2002 Cherry Lane Music Company)
6. Sulsbrück, Birger: Congas, Tumbadoras (1999 Folkeskolens Musiklaererforening)
7. Sulsbrück, Birger: Latin-American Percussion (1982, Den Rytmiske Aftenskolens Forlag)

6. kép: Daniel Genton: Les tumbaos de la salsa

Oktató DVD:

1. Giovanni Hidalgo - Conga Virtuoso
2. Poncho Sanchez: Fundamentals of Latin Music for the Rhythm Section
3. Raul Rekow: Just Another Day in the Park

Összeválogattam egy oktató videó listát is:
How to play Conga

A hangszer története[5]

A konga kubai hangszer, része a *rumba*-nak, de ennek ellenére a korai rumba-ban mégsem található meg, hiába is keresnénk. A rumba szó eredetileg a kubai zenében a fieszta szinonímája volt. A "rumbázni" eredetileg azt jelentette: partit rendezni. Ez eleginkább Havannára, és Matanzas-ra volt jellemző. Voltak más elnevezések is, például a farmerek "changüí"-nak hívták az ő partijaikat. A rengeteg etnikum jelenléte, komplexitása táplálta az afro-kubai zenét. Létezett még a "tumba" elnevezés is.

1886-ban Kubában eltörölték a rabszolgaságot, ez akkor negyed millió embert érintett. Ennek gazdasági hatásai is voltak, hiszen ezek az emberek nem maradhattak vidéken, nem voltak ott tulajdonaik. Így a városokba mentek, de csak sodródtak az árral. A peremvárosokba kerültek, amikből hamarosan nyomor negyedek lettek. Ezen a vidéken született a kubai rumba.

Az első hangszereket rossz bútorokból, elhullott szekrényekből, fiókokból készítették. Fakanalat használtak dobverőként, és serpenyőket is ütöttek vele. A cél egy komplex mindent átszövő ritmus

[5] Poncho Sanchez: Conga Cookbook (2002, Cherry Lane Music Company), 7-13. o. alapján, a szerző fordításában

létrehozása volt, amivel az énekeseket kísérhetik, de a legfontosabb az volt, hogy felélénkítsék a közeget a táncosok számára.

A rumba a kezdetektől fogva összehozta az Afrikából rabszolgaként idehurcolt törzseket, és leszármazottaikat. De rajtuk kívül szegény fehér munkások, munkanélküliek, vagy a lecsúszottak is részesei voltak a rumba-nak.

A ritmikákat, különböző zenei elemeket játék közben sokszor ismételték, ezzel stabilizálták az improvizatív zenét, és így új zeneszerzési metódus született meg. Kialakultak a rumba formái: a *guaguancó*, a *yambú*, a *columbia*, és a mára már elfelejtett *jiribilla* és a *resedá*.

7. kép: Yuka dobok

Az idő múlásával változások következtek be, az eszközök lecserélődtek a rumba első igazi hangszerére, a *cajon*-ra. Többféle méretűt is használtak, a legnagyobb cajon-t a földre tették, és ráültek. A második, kisebb cajon-t a játékos a lábára fektette, és egy székre ülve játszott rajta. A harmadik cajon volt az együttesben a legkisebb, ezt a játékos a lábai közé vette, és úgy játszott rajta. A legnagyobb cajon-t *salidor*-nak nevezték, a középsőt *tres-dos*-nak, a harmadikat pedig *quinto*-nak. Mindegyik név a funkcióra utal. A cajon-ok tulajdonképpen a *tumbdora*-k (conga) előfutárai.

Nagy hasonlóságot lehet felfedezni a korai konga formája, és a *ngoma* között. De a *makuta* dobokkal is nagy hasonlóság mutatkozik. A legfontosabb tény a hangszerrel kapcsolatosan a hordó alakú forma, továbbá a ngoma, és a makuta dobokra is marhabőrt tettek. Ezek a dolgok tették őket a konga ősévé. Az első tumbadora-kra a bőrt közvetlenül a felső nyílásra erősítették, ez Kongó, vagy Bantu eredetre utal.

A ngoma, vagy más néven *palo* dobokat Bantu vallási ceremóniákon (Palo Order) is használták. Ezekből a hangszerekből egyszerre több is volt egy zenekarban (2-3-4), a hangszerek nevei itt is tükrözik a funkciót. A legnagyobbat *caja*-nak, vagy *llamador*-nak hívják, a középsőt *mula*-nak, *segundo*-nak, vagy *dos y dos*-nak hívják, a legkisebbet pedig *cachimbo*-nak, vagy *quinto*-nak nevezik. Ezen kívül dramatizált ünnepségeken is használták őket, ami még kongó örökség.

A ngoma dobokat egyébként a *kinfuiti* dob kíséreteként is használták. Ez azonban mára már csak egy Quiebra Hacha nevű faluban maradt fenn. A fentieken kívül a kongának voltak még más elődei is: a Yuka, a Bembé, és a Lukumí dobok.

A ngoma dobokon való való verős játék a hangszer fa testén a rumba cajon fakanalas játékának az előfutára lehetett. Ez a gyakorlat került át a rumba konga játékba, majd később a “cáscara” nevet kapta.

A Tumbadora (sp.) kifejezés először Fernando Ortiz munkájában jelenik majd meg (Ortiz, F. 1954: IV - 168). Egy másik munkájának címe: A Conga, ebben a kubai tumbadora játékosokról ír. Ortiz így határozza meg a konga szót: afrikai dob, de a szó érvényes a táncra, az énekre, a játszott zenére,

8. kép: Bembé dobok

a táncos-énekes-dobos és az utcai zenekarok egyaránt használják ezt a hangszert. Tulajdonképpen a mai kongát írja le a munkájában annyi különbséggel, hogy az akkori hangszereket még tűz segítségével hangolták fel.

kezdetben egy, majd két kongát használtak. Az első a caja, vagy mambisa nevet, a második a salidor, vagy tumbador nevet kapta. Ortiz szerint a három dob csak később egyesült ugyanabban a méretben.

A XIX. század végén Kuba keleti régiójában az utcai karneváli zenekarok dobjait conga-nak nevezték. Érdekes kapcsolat látható a conga, a karneváli utcai zenekarok, és a rumba között. Tulajdonképpen ugyanazokról a marginalizálódott társadalmi csoportokról van szó.

Az első korai kongákat a karneváli zenekarokban használták. A ritmusok, stílusok, karakterek pedig a rumba-ból származtak.

A konga evolúciójában a következő állomás a *bokú* volt. Ez már alkalmas volt a karneválokra, felvonulásokra. Sokak állítása szerint a XX. század ‘30-as éveiben már az első kongákat kezdték el használni rumba összejöveteleken, majd később teljesen át is vették a cajon-ok szerepét, és megkapták azok nevét. Ezek a kongák már úgy néztek ki, mint a maiak, kivéve a bőr felfogatását, hangolását. Egy erős népvándorlás miatt (cukoripar, és a vasút következtében), a konga eljutott szinte mindenhová, a keleti régiókba, Baracoa-ba is.

A ‘20-as években elérte Havannát egy vidéki műfaj, a *son*. A hangszer gyorsan beépült a városi son zenébe. Ennek következtében a konga hamar ismert lett.

1939-ben a híres tánczenekarban, az Arcano y Sus Maravilla-ban már folyamatosan szerepelt egy kongás. Ezt azonnal követni kezdte a többi zenekar is. Az első konga szólamot Arseno Rodrigez írta zenekara, és önmaga számára, hiszen ős is conga játékos volt.

9. kép: 5 abroncsos kubai stílusú konga, készítette: Roberto Evangelisti Mamey

A konga ébredésének kulminációs pontja a ‘40-es évekre tehető, amikor kinőtte Kubát: 1947. Chano Pozo kongás, és a dobos Kenny Clarke egymást kiegészítő játéka a Manteca c. Gillespie darabban elősegíti a kettőzött ritmus kifejlesztését (Kerekes György - Pallai Péter: A jazz évszázada c. 22. o. 8. bekezdés-23. o. 1. bekezdés). Ez az amerikai jazz, és az afrokubai-jazz találkozása volt.

A következő - és egyben utolsó igazi nagy - fejlődéstörténeti állomás, a mai, kulcsos hangolású konga volt. Ezt a szisztémát *Gonzalo Vergara*-nak köszönhetjük (‘50-es évek), aki eredetileg nem is hangszerkészítő, hanem karosszéria lakatos volt. A hangolócsavarokon, fém káván túl a hangszer felső nyílásába tett még egy belső merevítő gyűrűt is, ez volt a lélek. Az ‘50-es évek híres kubai kongáit Vergara, és Requena készítette.

Ennek köszönhetően a Los Munequitos de Matanzas 1954-ben már az új hangolókulcsos rendszerű kongákon játszott. A hangszer további fejlődése viszont már nem Kubában zajlott (az USA 1959-ben embargót vezetett be Kuba ellen), hanem főleg az Egyesült Államokban. Az LP (Latin Percussion) volt az első nagy cég, amely gyártásba, és komoly fejlesztésekbe kezdett (1960-tól).

A nagy cégek (Gon Bops, LP, Meinl Percussion, Toca, Tycoon, Remo) a mai napig is folyamatosan fejlesztik, újítják a hangszert.

Megszólaltatás, ütéstechnikák

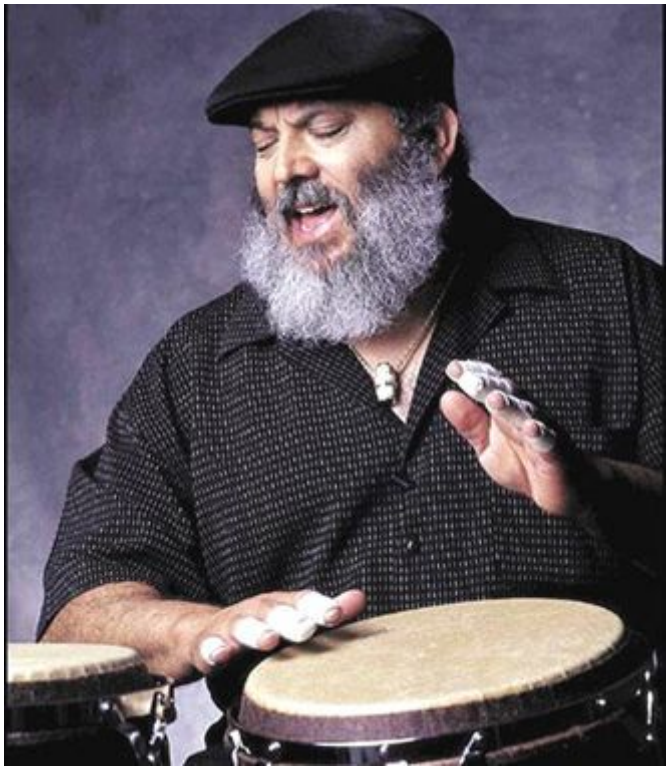

10. kép: Poncho Sanchez

Kézzel szólaltatjuk meg (ezért számít hand percussion hangszernek), ütővel csak a legritkább esetekben. Például némely komolyzenei darabban, de az afrikai tradicionális zenékben is használatos.

Az ütéstechnikák színesek, változatosak, kialakításuk sok gyakorlást igényel. A hangszerrel való közvetlen kapcsolat miatt kezünk más izmai dolgoznak, mint verő használata esetén.

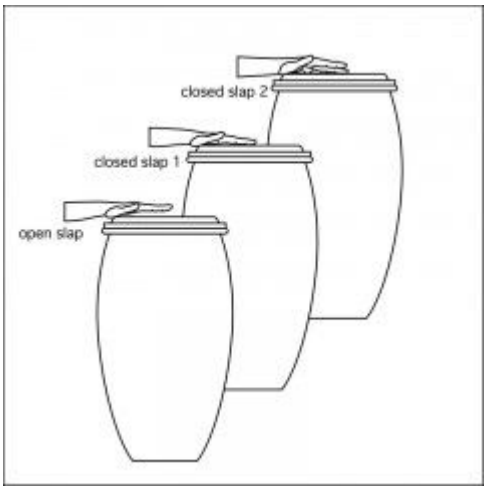

11. kép: slap ütések

Open tone: egyenes tenyér, nyitott ujjak, a perem az ujjperccsontok alá esik, nyíló hang
Slap tone: enyhén kanálszerű tenyértartás, összezárt ujjak, a perem a tenyér alsó harmadára esik, csattanó hang
Hinta (palm-tip): tenyér-ujj ütéskombináció
Bass tone: basszus hangszín, a konga közepén képzett hang
Mufled tone: egyenes tenyérrel, zárt ujjakkal képzett tompított, „nyomott" ütés
Glissando: az egyik könyök a bőr közepét nyomva, a bőr feszültségét ütés közben változtatva képzett hang

A Marcha (a tumbao része): a conga komplex ritmusa, hintából, slap-ből és open-ből áll.

Felhasználási területei
A zenék 2 nagy csoportra oszlanak: kubai, brazíliai. Más csoportok (például kolumbiai, stb.) is léteznek, de főleg ezek a zenék lettek közismertek.

Latin zenék
Brazilia: bossa nova, samba
Dominikai Köztársaság: merengue
Haiti: compas
Jamaika: mento, reggae, ska
Kolumbia: champeta, cumbia, vallenato
Kuba: afro-cuban, bembe, caballo (pachanga), cha-cha-cha, comparsa, charanga, bolero, guajira, guaracha, guiro, mozambique, pilon, rumba (abakua, columbia, guaguanco, yambu) salsa, songo, son, son montuno,
Puerto Rico: bomba, plena
Trinidad és Tobago: calypso

Egyéb: jazz, latin-jazz, szimfonikus, mambo, latin-rock, disco, vallási zenék, funky, rock, pop, world music, szinte bármi...

Rokon hangszerek
Fontos azt is látni, hogy a conga nem egy magányos hangszer, hatalmas a latin zenei irodalma, van múltja, jelene, jövője. Nagy fejlődésen ment át, sokféle változatban, és hagyományban él. Ezt elősegítendő, készítettem egy válogatást a rokon hangszereiből, melyet alább adunk közre.

Egymembrános dobok, Latin-Amerika

Atabaque: brazil conga, használatos a capoeira, maculelé, candomblé stílusú zenékben

12. kép: Atabaque

Timba/Timbao/Timbau: brazil, kis súlyú vállra akasztható konga, magas hangolású

13. kép: Meinl Timba (TIM1435NT NATURAL 14" X 35")

Bomba: puerto rico-i hordó alakú (gyakran abból is készülő) dob

14. kép: Bomba

Boku: kubai congához hasonló hangszer, de alakja kúpra emlékeztet, kikongo nyelven dobot jelent

15. kép: Boku

Candombe: Uruguay-ban használatos hordó alakú dob, a candombe zenében (ütőegyüttes játsza, a nevük: cuerda) használják. 3 méretben létezik, piano (basszus), repique (tenor), és the chico (alt).

16. kép: Candombe Workshop: Yauguru dob készítő

Cununo: kolumbiai hangszer, 2 méretben létezik. Zenekarban marimbával, bombo-val (basszus dob) egészül ki. Szarvasbőrből készül az ütőfelület. Kötelekkel és ékekkel feszítik meg a bőrt.

17. kép: Cununo

Allegre: A conga, és a djembe közötti hangszer, Dely István ilyenekkel találkozott Kolumbiában, itthon Takács Márton rendelkezik ilyen hangszrekkel.
Conga Allegre: A hangolókulcsos konga, és az Allegre ötvözete, Dely István "találmánya".

18. kép: Allegre

Tambora: Venezuelában használatos, verővel játszanak rajta (kakukktojás, mert kétmembrános)

19. kép: Meinl MTA1SNT-M, SUPER NATURAL, 11"

Yambú: a conga és a cajon ötvözete, a kubai yambú stílusban használatos

20. kép: Meinl Conga Cajon

Egymembrános dobok (Afrika)
Ezek a hangszerek tekinthetőek valamelyest a konga őseinek is. Afrikai kongát hiába is keresnénk, ebben az értelemben az nem létezik.

Atumpan: üzenetküldő afrikai dob, az ashanti törzs hangszerei (Ghána, Elefántcsontpart)

21. kép: Atumpan

Djembe: afrikai, Maliból származó homokóra alakú membranofon hangszer, a szó jelentése: mindenki gyűljön össze békére

22. kép: Meinl PROADJ3-XXL, DELUXE CARVING 14"

Entenga: váza alakú dob, Ugandában (Afrika) használták a királyi udvarban szertartásokhoz, emberi sípcsontokból készült verőkkel játszottak rajta

23. kép: Tuned Drums vagy Drum Chime (*Entenga*), Uganda, ca. 1910

Makuta: kongói hangszer, alakja enyhén kúpos

24. kép: Makuta vezér dob

Ngoma: bantu nyelveket beszélő afrikai népek hangszere, felhasználása területei a tánczene és a társasági események.

25. kép: Remo NGOMA DRUM - AFRICAN STRIPE, 14"

Murumbu: a Ngoma-nál kisebb, de ugyanolyan külsejű hangszer

Gyári fejlesztések

Compact conga / Travel conga: test nélküli típus, az LP és a Pearl gyártja, előnye a minimális helyigény.

26. kép: LP® GIOVANNI COMPACT 11-INCH CONGA

Laptop conga: a test nélküli conga és a cajon keresztezése, hangja meleg tónusú, mérete és alakja miatt könnyen elhelyezhető bárhová.

27. kép: LP® LAPTOP CONGA, LP1436

Gyártó cégek (ma már nem mindegyik aktív ezek közül)

Asba, Gon Bops, LP, Meinl Percussion, Moperc, Natal Percussion, Ossi Percussion, Pablo Percussion (az Ossi, és a Pablo egy fából készíti a hangszereit), Pearl, Resolution Drums, Ritmo Drums Congas, Rhythm Tech, Sonor, Stagg, Toca, Valje Congas, Volcano

Konga készítő mesterek a világban

Tom Alexander, id. Dubán Dezső, Martin Cohen, Roberto Evangelisti Mamey, Akbar Moghaddam, Peter Musser, Szendi Gábor, Michel Ouellet, Candido Requene, Gonzalo Vergara…

28. kép: Dubán fém konga

Hazai konga készítés

Nem volt igazán hosszú életű, nagyon nehéz volt a ‘60-’70-es években elkészíteni, és a kereslet sem volt túl nagy rá.
De mindenesetre Dubán Dezsőék kísérleteztek vele. Háromféle típusban készítették:

- Fenyőfából, kádármester segítségével, kívül-belül kiégetve, ezeken állítható szorító bilincs volt, mert utána kellett húzni a száradás miatt, ebből kb. 70-80 pár,
- kemény fából ragasztva csavarozva, 2-3 pár,
- fémből készített - itt már nem volt gond a száradással - 10 pár készült belőle.

Híres előadók

Hazai: Dely Shango, Dés András, Czibere József, Gábor Andor, Horváth Kornél, Jakab Máté, Laskai Viktor, Mogyoró Kornél, Pödör Bálint, Pusztai Csaba, Sárkány Bertalan, Szendi Gábor, Takács Márton, Tar Gergely...

Külföldi: Bobby Allende, Don Azpiazú, Desi Arnaz, Manolo Badrena, Ray Barretto, Edwin Bonilla, Edgardo Cambon, Candido Camero, Luis Conte, Jesus Diaz, Richie Flores, Giovanni Hidalgo, Raul Oviedo, Frank Mesa, Poncho Sanchez, Mongo Santamaria, Jorge Pérez González, Armando Pereza, Chano Pozo, Raul Rekow, Arsenío Rodrigez, Alejandro Suarez, Samuel Torres, Chano Pozo...

Zenekarok:
Hazai: Irie Maffia, Fábián Juli &Zoohacker, Péterfy Bori & Love Band, Quimby, ITI, Margaret Island, Mary Popkids, Muriel...

Külföldi: Buena Vista Social Club, Jamiroqai, Mezzoforte, Carlos Santana, Patax, The Brand New Heavies...

Komolyzenei felhasználás:
Fontos megemlítenem, hogy nem konga ütéstechnikában, nem hangszerszerűen lettek a darab írása során használva a hangszerek (kivéve a West side story-t), hanem inkább a dobverős használat, és a hangszín az, amit használnak bennük. Tehát ez nem autentikus felhasználási terület, így csak érintőleges.[6]

Heinrich J. Hartl: Kaleidoskop
Iannis Xenakis: Rebonds B
Kevin Volans: She who sleeps with a small blanket
Leonard Benstein: West side story
Michio Kitazume: Side by side
Winfried Funda: Kontraste
Yoshihisa Taira: Monodrame

Összegzés

A konga nagy utat járt be Afrikától-Amerikáig. Ma a világon egyre többen döntenek úgy, hogy megtanulnak rajta játszani. Érdemes is, hiszen igen nagy irodalma, történelme van, ugyanakkor kiválóan alkalmas az önkifejezésre is. Szetteket is lehet építeni belőle, ugyanakkor ma már szinte minden zenei stílusba beilleszthető, és elképzelhető. Izgalmas, különleges, hiszen nagyon könnyen közvetlen kapcsolatot lehet kiépíteni a hangszer és játékos között. A tartalom mélysége miatt a konga készítő mesterekről majd egy külön cikkben fogok részletesebben kitérni.
Mi lehet jobb 1 kongánál? Több konga...

[6] Bővebben: http://www.parlando.hu/2017/2017-3/Budai_Krrisztian-Lebetonozott_archaika.pdf

Felhasznált irodalom, források

1. Budai Krisztián: A Hand-Percussion hangszerelemző sorozat, 1. rész Bevezetés (Parlando, 2017/2. online)
2. Budai Krisztián: A konga, Dobos Magazin, XIV. évf. 2. szám (2013. július)
3. Budai Krisztián: A NÉPI ÜTŐHANGSZER - Egy új tantárgy körvonalazódik? (Parlando, 2015/2, online)
4. Budai Krisztián: Elrabolt ritmusok – különleges ütőhangszerek (Gramofon, 2016/Ősz)
5. Budai Krisztián: Gukhe (Budai Krisztián, 2016, ISMN 979-0-801666-20-8)
6. Budai Krisztián: Lebetonozott archaika. Gondolatok napjaink verőhasználatáról. (Parlando, 2017/3. online)
7. Budai Krisztián: Népi ütőhangszeres videó lista Parlando, (2015/4)
8. Kerekes György - Pallai Péter: A jazz évszázada (Fidelio Média kft. 2015.)
9. Krisztián Budai: Langwana (Edition Svitzer, 2015)
10. Ludin, Hakim: Bongos & Congas (1994 Musikverlag Harald Burger & Martin Müller, Karlsruhe)
11. Budai Krisztián: Ütős kis beszélgetések 1-10. Gramofon, online
12. Brauer-Benke József: Afrikai hangszerek (L'Harmattan Kiadó, 2007, ISBN 978 963 9683 59 4)
13. Daniel Genton: Les Tumbaos de la Salsa (2000, I.D. Music, EMF)
14. http://www.istvandely.com/tabala_set_two.htm
15. Korecz Katalin: A konga vagy tumbadora (Dobos Magazin, 2009. április-július, X évf. 1. szám)
16. Polifónia, különszám, Zeneoktatásunk, 2009. május (3.3 fejezet, Új tantárgyak bevezetése, 28. oldal)
17. Poncho Sanchez: Conga Cookbook (2002, Cherry Lane Music Company)
18. Sulsbrück, Birger: Latin-American Percussion (1982, Den Rytmiske Aftenskolens Forlag)
19. Váray László: Ütőhangszeres szótár (2012, Pannonhalmi Apátság, ISBN 978-963-9053-90-8)
20. https://en.wikipedia.org/wiki/Conga, (2017. 08. 18.)
21. http://www.lpmusic.com/about, (2017. 08. 31.)
22. Perkások facebook csoport (2017. 08. 28.)
23. ifj. Dubán Dezső és Gábor Andor
24. Kármán Sándor
25. Szendi Gábor

Képek

1. https://meinlpercussion.com/products/Product/show/271/268/?desktop=/proc/self/envir#product-single-headline, 1. kép (2017. 08. 18.)
2. https://meinlpercussion.com/how-we-make-it/congas/?desktop=/proc/self/envir, 2-4. kép (2017. 08. 18.)
3. http://www.meinlshop.de/en/meinl-percussion/spare-parts/screws-hardware/meinl-lug-chrome-for-meinl-conga-series-professional-fibercraft-floatune-woodcraft-lug-01, 5. kép (2017. 08. 28.)
4. https://www.amazon.co.uk/Tumbaos-Salsa-CD-Genton-Daniel/dp/B000LV2IPI, 6. kép (2017. 08. 28.)
5. http://ethnographique.photoshelter.com/image/I0000wtUUDcbGb8w, 7. kép (2017. 08. 30.)
6. http://ethnographique.photoshelter.com/image/I0000UdJXjf79GV8, 8. kép (2017. 08. 30.)
7. https://www.facebook.com/pg/Roberto-Mamey-Evangelisti-463475147160453/photos/?tab=album&album_id=463722147135753, 9. kép (2017. 08. 28.)
8. https://hu.pinterest.com/ehrstudio/congas/, 10. kép (2017. 08. 26.)
9. http://www.percussionforum.net/forum/index.php?page=Thread&threadID=7, 11. kép (2017. 08. 26.)
10. https://www.behance.net/gallery/1967873/ATABAQUE, 12. kép (2017. 08. 26.)
11. https://meinlpercussion.com/products/Product/show/574/937/572/#product-single-headline, 13. kép (2017. 08. 28.)
12. http://www.prfdance.org/celebrando2009.htm, 14. kép (2017. 08. 26.)
13. https://pasco.instructure.com/courses/136196/pages/learn-about-uno-dos-y-tres, 15. kép (2017. 08. 26.)
14. http://www.migrationheritage.nsw.gov.au/exhibition/objectsthroughtime/uruguayan-candombe-drum/index.html, 16. kép (2017. 08. 26.)
15. http://www.spurlock.illinois.edu/collections/search-collection/details.php?a=2001.05.0062, 17. kép (2017. 08. 26.)
16. https://www.youtube.com/watch?v=PMXKI6_ppKk, 18. kép (2017. 08. 26.)
17. https://meinlpercussion.com/products/Product/PER-TAMBORAS/Product/show/403/402/PER-TAMBORAS/?desktop=1, 19. kép (2017. 08. 26.)
18. http://www.musiciansfriend.com/drums-percussion/meinl-conga-cajon, 20. kép (2017. 08. 26.)
19. http://music.africamuseum.be/instruments/english/ghana/ashanti/atumpan.html, 21. kép (2017. 08. 26.)
20. https://meinlpercussion.com/products/Product/PER-DJEMBES/Product/show/333/332/PER-DJEMBES/?deskt

op=1, 22. kép (2017. 08. 26.)
21. http://collections.nmmusd.org/Africa/3179/UgandanDrums.html, 23. kép (2017. 08. 26.)
22. https://www.peripole.com/items/category_view/236, 24. kép (2017. 08. 26.)
23. http://remo.com/products/product/ngoma/, 25. kép (2017. 08. 26.)
24. http://www.lpmusic.com/products/congas/lp/giovanni-compact-11-inch-conga, 26. kép (2017. 08. 26.)
25. http://www.lpmusic.com/products/cajons/lp/laptop-conga, 27. kép (2017. 08. 26.)
26. http://hangszer-muzeum.webnode.hu/album/a-ii-vh-utani-magyarorszagi-hangszergyartas-emlekei/duban-konga-jpg/, 28. kép (2017. 08. 31.)

Budai Krisztián
krx.krx@gmail.com
https://krxternational.blogspot.hu/